

Vesna Vlašić

UDK 821.163.42-992.09Peić, M.
Pregledni članak
Rukopis prihvaćen za tisak:21.10.2013

SLIKOVNOST SKITNJI MATKA PEIĆA

Sažetak

U radu se na temelju putopisa *Skitnji* interpretativnom metodom želi pokazati jedna od odlika Peićeva stila, pisanje sa slikovnim elementima te uporaba boja. Nastojat će se pokazati značenje boja i neboja kod tog slikara riječima te uloga boje u sinestezijskom suglasju osjetila. U *Skitnjama* iščitavamo višeslojan putopišćev doživljaj, a tumačenje jednog od mnogih slojeva možemo temeljiti na činjenici da je pisac školovani slikar. To je jedan od razloga koji stranice *Skitnji* svrstava u najljepše tekstove ovog žanra.

Ključne riječi: *Skitnje*; boje; neboje; sinestezijsko suglasje.

Matko Peić, osobit čovjek i umjetnik kojega je resila dvostranost: znanje koje je stekao školujući se za slikara uspješno je iskoristio pišući poeziju, eseje i putopise. Putovao je i hodao Hrvatskom i svijetom zapisujući i nižući impresije, kasnije su od tih istih bilješki nastajali njegovi putopisi. I to je jedan od znakova kojima otkriva sebe kao slikara pejzaža koji umjesto štafelaja nosi male *Lipa* notese zaljubljeno slikajući riječima prirodu, krajolike, ljude.

Kada 1967. godine objavljuje *Skitnje*, književna ga javnost oduševljeno dočekuje posebice ističući poetske vrijednosti njegova putopisa i do tada neuobičajenog viđenja Turopolja i Slavonije. Peić, kako je sam puno puta isticao, izabire formu putopisa iz razloga koji mu je davao slobodu kod uobličavanja materijala spajajući tako dvije njegove velike ljubavi, putovanje i pripovijedanje:

Predjel je finta, Slavonija je finta. U slikarstvu je tako: prvo je nešto slika, pa portret, pa portret određenog čovjeka... Ja sam išao obrnutim putem: prvo da to bude proza, naknadno da to bude portret, a treće – da bude portret Slavonije... (Brešić, 2002., 394.)

Čitajući *Skitnje*, majstora male forme, kako Dubravko Jelčić¹ naziva Peića, potvrđuje se tvrdnja istog autora o slojevitosti Matkovih tekstova. Prvi i najuočljiviji sloj jest tkivo teksta – putopisni esej. Peić se zadržava na dva ključna pejzaža: turopoljskom, koji karakterizira ravnost, otvorenost, i nasuprot njemu: požeško-kotlinskom,

---

¹ Vidi: Jelčić Dubravko, Nove teme i mete, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 358., Dubravko Jelčić navodi: „... ono što je Klović bio u našoj likovnoj umjetnosti, veliki minijaturist, jedan jedini virtuoz male forme, to isto je u našoj književnosti Matko Peić.“

koji nosi zatvorenost, ali istodobno s vrhunaca gora koje zatvaraju kotlinu sežu vidici do rubova Slavonije.

U drugom sloju prirodoslovac Peić pokazuje veliko znanje iz područja ornitologije i botanike hodajući kroz šume, polja, livade, kroz šikare i gustiše, otkrivajući nam svoje impresije i percepcije. Zoologijski stilski kompleks kod Matka ima zadaću zaokružiti ono što se vidi i upotpuniti vjerodostojnost dane slike te nam ponovno pokazati na koji način jedinstvo životinjskog i biljnog svijeta pridonosi spoznaji prirode.

Peić pjesnik u literarni humus upliće ljubav prema širem zavičaju te ga prožima vlastitom osobnošću, sa sveprisutnom pjesničkom subjektivnošću. S druge strane, možemo ga nazvati i arhivarom života koji polako nestaje noseći sa sobom riječi i zvuke slavonske narodne pjesme u zaborav. Peić pjesnik traga za svojim duhovnim izvorom. U zemlji i njezinoj plodnosti pronalazi sudbinsko značenje koje se proteže u portretima Turopolja i Slavonije.

U idućem sloju prepoznamo slikara, oblikovatelja okom, vještog opažača. Taj slikar i profesor povijesti umjetnosti slikao je riječima.² Peić flaner u zgusnutoj prozi *Skitnji* suvereno vlada bojama i obogaćuje ih rječitim slikarskim crtežom. Peić impresionist slijedio je tragove Nemčičevih *Putositnica*:

Pisati putopis kroz ovaj kraj od Zagreba do Osijeka znači pisati širok život: sitnicom. Već je Nemčić osjetio da tu treba pisati sitno i sitničavo-japanski, kineski. Mjesto rijeke, recimo opisati jastreba kako se bori s bjelouškom. (Peić, 2002., 233.)

Peić piše kistom i po tome je jedinstven književnik. On bjelinu papira pišući pejzaž ispunjava, nanoseći boju do boje, ali i boju preko boje, dobro iskorištavajući poznavanje njihovih karakteristika: žarkost, nježnost, gustoću i prozračnost. Sve navedeno razumljivo je ako se znade činjenica da je Peić po temeljnom obrazovanju bio slikar, odgojen u tradiciji zagrebačke Akademije likovnih umjetnosti. Njegovi učitelji i uzori bili su Vladimir Becić i Ljubo Babić, múnhenski učenici. Osim pod utjecajem navedenih, bio je pod velikim utjecajem velikana od Franza von Stucka do Paula Cezannea³. Ono što je karakteriziralo pristup Akademije sredinom dvadesetog stoljeća u slikarstvu jest posvećivanje velike pažnje intimističkim motivima. Odgajan u tradiciji pristupanja umjetničkom činu kroz odnos prema pojedinačnom, Peić je analogiju prenio u književni format putopisa. Njegovo književno stvaralaštvo temelji se na trenutku, opservaciji i impresiji koja tada nastaje. Iz tog razloga pripisuje mu se

² Vidi Boro Pavlović, Album vedrine, str. 178.

³ Vidi Vladimir Rismondo: *Odnos teksta i slike u likovnoj metodici Matka Peića*, u: *Zbornik Dani Dobriše Cesarića I.-X.* (2012), Osijek/Požega. Rismondo ističe 18. stoljeće, u kojemu se ecran iz tehničke pretvara u narativnu figuru. Po Rismondu odatle proizlazi Peićevo prepoznavanje slikanog motiva pejzaža kao analogije putopisnoj naraciji, tj. njegova sklonost slikarstvu 18. stoljeća koje pejzaž svrstava u scenografiju za opširno pripovijedanje.

bliskost s rokokoom⁴ i impresionizmom. Peiću i slikarima impresionizma zajednička je čarolija *trenutačnih zapažaja boja i oblika poljepšanih posvuda raspršenom svjetlošću, ali i podređenost svih predmetnih elemenata ukupnom dojmu i konačno tanano podešenom ugođaju* (Pavletić, 1987., 86). Skitnje potkrepljuju rečeno, prepune su rokokoovskih zapisa vanjskog opažачa, koji potom izraz obogaćuje nizom impresionističkih dojmova:

Boje jastreba. Konji bez konjanika. Livadarski put. Trnava. Čulinec-osinjaci, palčičeva gnijezda. Nadolaze pak oblaci fini, dugi kao gudalo: Lisztov pejzaž. (Peić, 2002.)

Peić oko zamjenjuje riječju. Potpuno je jasno i razumljivo zašto školovani slikar inzistira na vizualnim dijelovima teksta. U njegovom slikarskom pisanju⁵ važnu ulogu ima kolorit u kojem se spajaju, prepliću, stapaju, nadopunjuju boje i neboje. Putujući turopoljskim i slavonskim pejzažima u različitim godišnjim dobima, Matko upotrebljava neboje, nešarene ili akromatske boje.⁶ Vrlo je zanimljiva uporaba crne boje, uz koju se vežu konotacije smrti, zla, dramatičnosti, tuge, ozbiljnosti i tjeskobe. Sam Peić u crnilu na koje nailazimo na stranicama putopisno-esejističke proze poništava uobičajeno značenje crne boje jer kaže: *iz tamne zemlje sijeva žito zlatom, iz te mrke vode svijetle ribe i vodozemci* (Peić, 2002.).

Crnu boju u Skitnjama Peić veže uz zemlju, zemlja je njegov umjetnički *credo*, ona je izvor slikarstva. Razbijajući predrasude o značenju crne boje, izjavio je:

Crna boja i melankolija nisu uvijek znakovi žalosti. Baš obratno, možda najveći stupnjevi seksualiteta. Udovička crnina za muškarca je žešća od šarene haljine. To je poznati zakon kontrasta. Na groblje idu prejaki od života, oni koje ne može zadovoljiti ništa osim smrti. To su mjesta najveće ljudske koncentracije. Ondje se ne buči, nego šuti. Ondje se čuju ptičji pianissimi, ondje čovjek nalazi više blaga i soježine, ljepšeg cvijeća. Mnogo sam pisao o tim posljednjim počivalištima. I tako se ponekad nađu život i smrt u čudnom zagrljaju. (Šutalo, 2007., 84)

U Skitnjama Peić često rabi boje u parovima (crna – bijela) želeći jednu boju istaći drugom te pojačati međusobni kontrast i time potvrditi da nijedna nije temeljna boja u tekstovima Peića slikara. Na taj način slike koje stvara postaju dinamične, a Peić pisac produbljuje njihovo značenje otvaranjem mogućnosti još jedne dimenzije – semantičkog tumačenja:

Da im sačuvaju osjetljivu porebriču, nježne zglobove od prevlažnog daha starog turopoljskog podruma u kom se crne savske školjke u bijelom pijesku.

⁴ Vidi Anica Bilić, *Mali i(li) zanemareni pisci: studije i eseji, Matko Peić u srcu Slavonije, Između Đakova i Vinkovaca*, str. 84. Obilježja rokooka nalazimo u neposrednoj percepciji prirode, spontanoj opservaciji, konkretnim, precizno zapaženim detaljima mikrokozmosa, s dinamikom pokreta i osjećajima radosti uz ozračje svjetlosti.

⁵ Vlatko Pavletić, n. dj.

⁶ Bojom nazivamo reakciju fotoosjetljivih čunjića u našem oku na vanjski podražaj u obliku svjetlosne zrake. Ulaskom u oko zraka se lomi kao u prizmi i raspršuje u spektar. Dok su sve boje spektra objedinjene, zraka je bijele boje – zato bijelu zovemo neboja, nešarena ili akromatska boja. Akromatske su također crna i siva.

Tamni bućkaj ulazi kroz bijeli prozor u hladne ložnice i traži jastuk da nestane.

Ah, one šutnje u mokrim zasjedama, pa uvijek onaj mali psst i seljak gonič koji maše crnim rukama po bijelom nebu...

A potpuno me utješio sv. Izidor, kip kraj groblja. Miran i širok obukao se u seljačko bijelo, začušljao fino svoju crninu i bio je sasvim kao Balzac.

Sagradili su ovo crno drveće da, kao srce frakom, pokriju bijelo zide svog dvora...

Nad mladim kukuruzom, u mahovini, planina trepti u daljini, kao žila u boku junice. Djevojke u bijelom i crnom.

U komodi, u ladici gdje je ležalo gusje pero, pečat i sav pisaci pribor – bijeli se i crni leš nekog mačića kojeg su djeca u igri zatvorila. (Peić, 2002., 9-24)

Osim crno-bijelog para kojim se koristi da bi postigao i pojačao kontrast te na taj način produbio sadržaj rečenice, Peić se služi i drugim kombinacijama boja težeći njihovim suprotstavljanjem pojačati ton boje. Pri tome rabi uobičajeno efektne kombinacije crvene i crne, ali i neobične koje daju tekstu bajkovit, sanjarski ugođaj, npr. zelena i ljubičasta:

Crno kruškino lišće i perje crvenih kokošiju dočekuju ljeti sunce i uspavljaju ga po rubovima...

Od jako zelenog šaša bijeli oblaci postaju ružičasti.

Opkop je dvostruk i na njemu se može meko sunčati među malim crnim i žutim leševima daždevnjaka.

Zdrava zelen uz mladi ljubičasti potok. (Peić, 2002., 40-51)

Iz teksta *Skitnji* iščitavamo autorovo oduševljenje različitim bojama. Uporabom određenog spektra, njegovim odabirom, pokazuje odnos prema predmetu kojim se bavi, svoj stav, bogatstvo duha te strast prema putovanjima. Pišući bojama, Peić je posebno suptilan, a izrazito dobar primjer oslikotvorenja jest opis rijeke Kupe, koja mijenja boju ovisno o godišnjim dobima te postaje crna, zelena i svijetložuta. Svoju razdraganost Kupom, kako sam kaže: hrvatskom rijekom koju najviše voli, pokazao je koristeći se raznolikom kolorističkom paletom, čime je pojačao vizualizaciju i liričnost izraza:

Kupa zelena, crna i svijetložuta. Kupa zelena u rano proljeće, kad se jedna mala rimska nimfa budi u njezinu dnu pa se od njenih brončanih osmijeha vinogradi šilje u najslađe, najvlažnije grudi. To proljetno zelenilo Kupe i onu zelenu pjegu koju vidiš kako putuje turo-poljskim selima, te limenu jabuku tornja, ili vrat starog patka, osipa najbrbljavijim zelenilom. Taj zeleni Kupin dah, nježniji od mahovine u bari, lakši od neba iza kiše, zbog koje se čamci zavalače pod staje, a gatalinke krekeću iz grmova pokuštranih kao kosa iza najluđih zagrljaja.

Kupa crna među muljem gdje na trulim mačevima šaša jedna raskrvačljena roda sanjari u rubovima nevjerojatno smirenim i bolesnim. U toj crnini trepti slatka nervoza seoskog psa. On dugoljastom glavom žutom od šljukinih jaja, žmirka na mjesec koji lebdi između trske tinjajući između zamuljenog fenjera i mačjeg leša.

Kupa žuta u jesen kad teče svila, žuta svila potonulih paša. Taj sjaj između vina i kose, odlazi najpogibelnijom sredinom valjajući teške pougljene panjeve i lake osmijehe popodnevnog, poodmaklog sunca. (Peić, 2002., 110, 111, 209)

Peićeva tehnika uporabe boja ostvaruje se u stvarnosnim plastičnim opisima bez kićenosti. Njegove su boje čiste, a nijanse su mu važne te njihovim izborom, kontrastima i jasnoćom pridonosi izražajnosti teksta. Koloristička deskriptivna paleta donosi nebo zeleno, plavo, ljubičasto i crno, žutu vodu, žutu svilu, žuti mulj, ljubičasto paperje, ljubičasti kamen i ljubičasti potok, crvenu crkvu, crveno krzno, ružičaste zidove, srebrne ruke, plave horizonte i plava paperja, bijelo drveće i crne vode. Pejzažne slike s bojama koje se razlijevaju u ljetnim sunčanim danima i sutonima, u jesenskim maglama svrstavaju *Skitnje* među najljepše stranice putopisnog žanra. Dio impresionističkog pisanja jest i sinestezija. Nju u *Skitnjama* pronalazimo kroz istančano ispreplitanje vizualnog, auditivnog, olfaktivnog, gustativnog i taktalnog:

Ima li što slađe od gorkastog mirisa vrenja?

U tom zemljanom oceanu, u kojem te grizu: i sunce i mrav – ljeto je strašno. Kuhanog tijela samo čekaš mrak da se hladiš kriškom mjesечеve dinje. Do ponoći u žitu dahti kuja. I konji više piju rosu nego jedu travu. (Peić, 2002, 296)

Slikovnost *Skitnji* možemo tražiti i u različitim točkama motrenja, slikarskim perspektivama kojima se Matko poigrao. Od linearne ili geometrijske:

Kroz krošnju jednog ogromnog oraha, ispod krovica gimnazijalske zvjezdarnice, preko punog žutog boka crkve s imenom one lijepje španjolske mučenice, gledao sam, iz zagrljaja bršljana, iz nevinih grčeva tijela gušterice ovu veličku ruševinu. Bijela u plavom Papuku od daljine bila je mala kao dječji zub mliječnjak koji nam je ispadao od najnježnijeg ugriza u šljivo vino meso.

Sad obratno s veličke razvaline gledam Požegu: njezinu ruševinu, moje djetinjstvo. Usred grada eno – crveni se kamen... Dolje je Velika pod ševom, zelenom od blata ždrebece u iskidanoj krivulji grlice, u izbjirljivom sjedanju kreštalice. (Peić, 2002., 211-212)

do zračne ili atmosferske perspektive:

Neka lagana magla obavila je Gizeline naušnice i mali crvenooki prsten, a meni pomutila moju zelenu pisaljku... (Peić, 2002., 20)

Uz slikarski motiv pejzaža turopoljskog i slavonskog (jutarnji, sutonski, noćni, zimski, ljetni, jesenski) kroz koji nas u *Skitnjama* Matko vodi, on se koristi i jednim od najstarijih slikarskih motiva, a to je portret. U prikazu ljudi koji pripadaju različitim krajolicima bio je temeljit: portretirao je seljake i seljanke, lovce, zanatlije, župnike, zvonare, birtijaše, bećare. Portrete je gradio koristeći se metodom u kojoj je iz niza dojmova i činjenica birao nekoliko po njemu upečatljivih detalja:

Čazmanku, lovčevu ženku, vitku, okretnu, od djetinjstva je privikavaju na dvoje stvari: da zna s muške čizme čistiti debelo šumsko blato, te guliti i soliti divljač... (Peić, 2002., 168)

Iločanka ima zdravo zubalo, sjajno od čvrstog zagrizanja jabuka... Dvije njene najveće dječje radosti su: pljeskanjem dlanova plašiti sa zimine doletjele čvorke i slušati sitno pucketanje u vatru bačenih leptira kupusara. (Peić, 2002., 374)

Tipičnim detaljima koristi se i u opisu Slavonki u širem smislu, i to primjerice nazivima gljiva koje navodi: drhtavka, zdjelara, mlječara, puhara, brašnjača. *Iz tih imena gljiva portret naših seljanki fosforencira izravnije, tajanstvenije nego iz mnogih naših pastela ili soneta. (Pavletić, 1987., 100)*

Osim portreta ljudi koje je landrajući susretao, slaže i portrete svojih suputnika u vlakovima kojima je putovao. Opisi su plastični, lapidarni i jezgroviti, a njegove su žene često erotizirane i kojiput snažnije od muškaraca. Pišući portrete, Matko rabi gotovo uvijek osobno izabrane najznakovitije detalje i s malo riječi dočarava zanimljivije slike:

Moja suputnica, jedna lijepa, mlada časna sestra iz izglačanog škroba svog bijelog okvira za lice gleda ovaj švalerski kraj gdje se novembarski oblaci nikako ne mogu rastati s pocrnjelim jablanima da se vinu visoko u nebo. Njeno zubno meso je tako zdravo i blistavo. Kad zagrije u jabuku, iz obline, u trenu, prsne sitna kišica. (Peić, 2002., 291)

Nakraju ću ovo govorenje o slikovnosti u *Skitnjama* završiti citatom o Matku iz Pavletićeve monografije: *Muški život, Hermeneutičko čitanje Matka Peića*:

Peić je pjesnik ma o čemu pisao. U Peiću se upotpunjuju, a ne potiru: pjesništvo i znanost, promišljenost i spontanost, erudicija i naivnost, knjigoljublje i hodoljublje, akcija i kontemplacija. Pred nama je neumorno radnik, bibliofil i hedonist, paseist i prezentist, prefinjeni esteta i ogrubjela terenska muškarčina... geocentrik, a ne egocentrik, iz zemlje izrastao poput slavenskog hrasta, čvrsto ukorijenjen u svoju djedovinu, smrtno zaljubljen u Slavoniju i ostalu Hrvatsku, u panonsku i poljsku nizinu. (Pavletić, 1987.)

Literatura

- Bilić, Anica (2004.), *Mali(ili) zanemareni pisci, Studije i eseji*, Zagreb – Vinkovci: HAZU, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima.
- Brešić, Vinko (2004.), *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Osijek: Matica hrvatska, Ogranak Osijek.
- Brešić, Vinko (2002.), *Strasti i mišljenje*, Uz četvrto izdanje Peićevih *Skitnji*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Jelčić, Dubravko (1995.), *Nove teme i mete*, Zagreb: Biblioteka Interpretacije i ogledi, knj. 4, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pavletić, Vlatko (1987.), *Muški život, Hermeneutičko čitanje Matka Peića*, JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek.

- Pavlović, Boro (2005.), *Album vedrine, Prosanjani portreti*, Zagreb: Disput.
- Peić, Matko (2002.), *Skitnje*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Spomenica preminulim akademikima*, sv. 114 (2003.), 1923. – 1999., Zagreb: HAZU.
- Rismondo, Vladimir (2012.), Odnos teksta i slike u likovnoj metodici Matka Peića. U: *Zbornik Dani Dobriše Cesarića I.-X.*, Osijek/Požega.
- Šutalo, Vera (2007.), Ženka u ženi Peićevih putopisa. U: *Zbornik o Matku Peiću, Sinestezija pisanja*, Radovi s kolokvija, Požega.

The Imagery of Matko Peić's "Wanderings"

Summary

By using the interpretative method, the aim of this paper is to indicate one of the characteristics of Peić's style – writing with visual elements and using colours, based on his travelogue *Wanderings*. It will also attempt to show the meaning of colours and non-colours in the work of this painter of words, as well as the role of colours in a synesthetic accord of the senses. In *Skitnje* it is possible to see the author's multi-layer experience, and base the interpretation of one of these many layers on the fact that the author is an educated painter. This is one of the reasons why the pages of *Skitnje* are seen by many as some of the most beautiful texts in this genre.

Key words: *Skitnje*; colours; non-colours; synesthetic accord.

Dr. sc. Vesna Vlašić
Županijska 7, Požega, Požeško-slavonska županija
E-pošta: vesna.vlasic@pszupanija.hr
Telefon: 034 290205

